

Євгеній ШИШЛЮК,
orcid.org/0000-0002-7358-7864
аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва
(Київ, Україна) *E.Shyshliuk@gmail.com*

ДИСКРИМІНАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЖИВОПИСІ. ГОНІННЯ Й ПРИНИЖЕННЯ ЦИГАНСЬКОГО НАРОДУ

Не асимілювавшись на індійських теренах, які є батьківщиною для ромів, вони століттями були гонимі державами Європи, котрі часто пропонували їм лише кайданки й свист пролітаючого над головою батога на галері, а не мирне існування на своїх територіях. Насильницькими методами примушені до осілого способу життя, роми поступово втрачали вільне життя та зазнали обмежень у кочівництві, що продовжується і нині.

Європа, яка прийняла ромів протягом XIV–XV ст., є організмом, що переживає колосальні перетворення, який структурований відповідно до нових політичних та соціально-економічних домовленостей. Якщо політично найважливішим фактом є утворення великих національних держав, які прагнуть «виключити зі своїх лав всіх, хто здається інішим», то на економічному рівні відбувається переоцінка праці та засудження тих, хто не вступає в капіталістичний ринок праці, а на соціальному – поняття марності тих осіб чи груп, які відмовляються визнати себе у своїх соціальних ролях.

У цьому контексті відображене те, що Томас Актон називає першим циганським голокостом, який не міг не бути здійснений, що, як застерігає сам автор, не варто розглядати «як особисту трагедію ромів, спричинену поведінкою їхньої громади, а як частину економічної та політичної історії, більш загальної для періоду, який став початком аграрного капіталізму та заснуванням європейської державності».

З кінця XV ст. до середини XVIII ст. репресії проти циган стали методом управління майже в усіх європейських державах. В Іспанії виганяли циган із королівства разом із маврами та євреями. У Португалії за указом короля Івана III їх б'ють мотузками з шипами. У Міланському герцогстві чоловіків карають розтягуванням кінцівок, жінок та дітей – серією ударів батогом. У Моравії та Австрії жінок та дітей засуджують до відрізання вух, у Франції – таврування на щоці або гоління голови. У Нідерландах ромів катували й пробивали отвори в носі як розпізнавальний знак для місцевого населення.

З початком освоєння ромами Європи вони майже автоматично оголошуються як раса «поза законом», що звинувачується в тому, що увесь ромський люд є зрадницьким гостем Європи і розвідником турків, через що вони завжди були небажаними сусідами, котрих європейська влада мордувала, а інколи й приставляла до меча без жодних на те причин.

Ключові слова: *роми, цигани, національні меншини, вільний кочівний народ, мистецтво, традиції ромів.*

Yevhenii SHYSHLIUK,
orcid.org/0000-0002-7358-7864
Postgraduate at the Department of Art History
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) *E. Shyshliuk@gmail.com*

DISCRIMINATION OF NATIONAL MINORITIES IN EUROPEAN PAINTING. PERSECUTION AND HUMILIATION OF THE GYPSY PEOPLE

Without assimilating into their Indian homeland, the Roma have been persecuted for centuries by European states, which often offered only handcuffs and the whistling of a whip flying overhead in a galley, rather than a peaceful existence on their territory. Forcibly forced to settle, the Roma gradually lost their free life with restrictions in nomadism, which continues to this day.

Europe which had been hosting the Roma during XIV and XV centuries, was an organism that had been undergoing colossal transformations, structured in accordance with new political and socio-economic arrangements. If the most politically important fact was the formation of large nation-states that seek to “exclude from their ranks all those who seem different”, then at the economic level there was a reassessment of labour and condemnation of those who did not enter the capitalist labour market and at the social level condemnation of individuals or groups who were refusing to recognize themselves in their social roles.

This context reflects what Thomas Acton calls the first Gypsy Holocaust that could not be avoided, which, as the author himself warns, should not be seen "as a personal tragedy of the Roma caused by the behaviour of their community, but as part of economic and political history, common to the period that became the beginning of agrarian capitalism and the foundation of European statehood".

From the end of the XV century to the middle of the XVIII century repression against gypsies became a method of governance in almost all European countries. In Spain, Gypsies were being expelled from the kingdom along with Moors and Jews. In Portugal, by order of King John III, they were being beaten by spiked ropes. In the Duchy of Milan, men were being punished by stretching their limbs, women and children with a series of whips. In Moravia and Austria, women and children were being sentenced to have their ears cut off, and in France they were branded on the cheek or shaved. In the Netherlands, Roma were tortured and punctured the nostrils as a sign for recognition for the local population.

With the beginning of Roma's familiarization of Europe, they were almost automatically outlawed, accused of being a treacherous visitor to Europe and of a spying for the Turks, and had always been unwanted neighbours, tortured by the European authorities and sometimes put to the sword for no reason.

Key words: Roma, Gypsies, national minorities, free nomadic people, art, Roma traditions.

Постановка проблеми. Життя ромів, ймовірно, завжди йшло пліч-о-пліч із репресіями й цькуванням, погрозами й офіційними указами європейських правителів починаючи з епохи Відродження. Унеможливлення законодавчими актами вільно пересуватися, боротьба влади з розмноженням і приростом ромської популяції, загроза примусового виселення або повішання не обходили жодну кибитку за шість століть, разом із публічними покараннями, в'язницею, тавруванням й ампутацією частин тіла.

Аналіз досліджень. У процесі аналізу європейських мистецьких й літературних джерел, в яких відображені численні відомості ромської етнографії та культури, була визначена роль творів мистецтва у формуванні сприйняття національних меншин та оцінене значення надбання мистецьких досягнень, відображених у ромській культурі.

Мета статті. Основна мета дослідження полягає в об'єктивному й всебічному аналізі процесу динамічної багаторівневої взаємодії ромської культури з європейським мистецтвом і відображення її в живописі.

Виклад основного матеріалу. Ізабелла I Кастильська разом зі своїм чоловіком Фердинандом II Арагонським заклали перший камінь не тільки в об'єднання Іспанії в єдину державу, а ще й в антициганську політику, підписавши в 1499 р. в Медина-дель-Кампо прагматичну санкцію, яка веліла виїхати усім циганським групам із країни протягом шестидесяти днів. Наслідками для ромів, що залишилися, стали тортури й примусове виселення з довічною заборонаю повернення до Іспанії (Buckland, 1998: 43).

Близько 250 антициганських законів у період з 1499 р. по 1783 р. видали правлячі іспанські монархи, метою яких було виселення ромів із королівства або, в іншому випадку, асимілювання їх за умов відмови циганських груп від своїх звичаїв та мови, покладення краю кочівництву та

традиційним заняттям, пов'язаних із торгівлею або ворожінням. Англійський художник Едвін Лонгсден Лонг в 1872 р. демонструє широкому загалу картину «Прохачі. Вигнання циган з Іспанії». На картині зображено Іспанський монастир 1566 р., на сходах якого кардинал із королем Філіпом II ведуть активну розмову, перед якими завмернатовп ромів із жебрацькими жестами, й велична процесія через монастир Санта Аннунсіята дружини іспанського короля, її величності королеви Маргарити, котра через монастирські склепіння помічає цю драматичну ситуацію. Едвін Лонг довго вивчав факти, пов'язані з тією подією у Вальядоліді з праць Печеро, секретаря інквізиції, та намагається наблизити головних дійових осіб твору до їх портретів у Прадо. Художник наймовірно точно зображує баланс між різними видами влади: забаванки кардинала, судження короля, благання нужденних й втручання дружини в це дійство, після чого циганська дівчинка, зображена на передньому плані, знову підніме догори свій бубон у циганському танці.

За іспанським прикладом прагматичних санкцій про виселення ромів, антициганська політика ширилася Європою.

Затриманих чоловіків ромської національності, які чекали відправлення до в'язниць, жінки з дітьми відвідували в арсеналах для попередньо засуджених, щоб попрощатися. Гравюра XVII ст. «Циганські чоловіки зі своїми жінками» Корнела де Ваела свідчить про тогочасні події в Марселі, де збиралися численні ромські жінки, чоловіки яких засуджені по всій території Франції. Саме в Марселі в середині XVII ст. відбувся суд за участі Гаспара де Сіміана, лорда Ла-Коста, на користь дружин ромських засуджених із подальшим спорудженням благочестивого «Будинку єгипетських жінок», якому Ла-Коста заповів всі свої статки (Foletier, 1978: 125).

Велінням монаршої знаті цілі сім'ї європейських ромів були розігнані хто куди. Найчастіше

ув'язнені чоловіки так й не поверталися до зруйнованих ромських общин, а жінок таврували і теж відправляли до «тонучих в'язниць», принагідно забравши дітей у спеціалізовані установи.

У XVIII ст. «оригінальним» фактором, який стримував ромів від проникнення на деякі території Австрії, Німеччини, Чехії та Нідерландів, було розміщення на кордонах попереджувальні знаки, що ілюструють фізичні покарання, з якими можуть зіткнутися й ті, хто має намір перетнути межу: шибениця для чоловіків, побиття для жінок та дітей. Загалом це були великі художньо оформлені дерев'яні панелі з коротким написом, наприклад, «Zigeuner Straffe» або «Покарання циган», що називається Taternpfähle або Heidenstöcke.

Видається, ця ідея виникла в 1702 р. в Пруссії, коли було визнано корисним інтегрувати едикт про вигнання циган, який виголошували на громадських площах, із встановленням візуальних попереджувальних знаків для населення, яке вважається неписьменним. Відтоді головні дороги імперії були всіяні сотнями цих «знаків» небезпеки. Лише в районі Вюртембергу на південному заході Німеччини встановлено 124 попереджувальні таблички. Проте лише кілька з них вціліли і знаходяться в колекціях регіональних музеїв. Однією з найбільш складних попереджувальних табличок є знак першої половини XVIII ст., що зберігається в музеї Йоаннема в Граці, Австрія (Steiner, 2019: 140–142).

На передньому плані група чоловіків, жінок та дітей, здається, спокійно просувається дорогою. Зупиняє їх солдат з алебардою в руці, вказуючи пальцем на сцену, на якій видно двох ромів із зав'язаними руками та оголеними спинами, яких мордують кати. Праворуч зображено молоду жінку, що стоїть із зав'язаними руками, груди якої стискають розпеченими щипцями. Через річку, яка, ймовірно, вказує на непрохідну межу, сидить на стільці чоловік, чекаючи обезголовлення перед двома священиками. На задньому плані зображені інші жахливі сцени й тіла на шибениці. На картині є сувій із написом: «Слухай, цигане, не залишайся тут, виїжджай за межі країни, інакше ти будеш покараний».

Ще один подібний знак, збережений у замку Нові Гради в чеських Будейовицях, близько 1710 р., показує покарання, накладені на циган, що в'їжджають до Богемії. Один мучитель б'є цигана по голих плечах, інший ріже жінці ніс, тоді як тіло чоловіка звисає на шибениці. Зліва, здається, видно пожежу будинку, приписувану циганам, в яких була репутація підпальвачів ще з часів празької пожежі 1541 р.

Два попереджувальні знаки, вивішені біля воріт міста Гарбург, Баварія, близько 1715 р., збережені в Державному музеї в Ньордлінгені, представляють не менш жахливі візуальні зображення. На дерев'яній панелі зображений циган, що звисає на шибениці, а іншого із пов'язаними за спиною руками лупцюють і перевозять до в'язниці з написом: «Jauner und Zigeiner Straffe», що означає «покарання жебраків і циган». На іншій табличці зображено шибеницю з повішеним чоловіком, а на передньому плані – двох катів, які б'ють чоловіка з жінкою батогами, а під ними напис: «Покарання циганам, що в'їжджають в країну». Знизу ілюстрації зображено жандарма, що знущується над щойно затриманим циганом, а також за річкою, ймовірно Іц, яка перетинає місто, зображено двох чоловіків, засуджених до тортур, та озброєного чоловіка, що стріляє в цигана-утікача. Нижче напис: «Тілесне та смертельне покарання циган, негідників та волоцюг, які здивуються в Кобургському князівстві». Надзвичайним прикладом попереджувальної таблички є добре збережений дерев'яний знак, який був прикріплений до воріт Рурмонду (Нідерланди) приблизно з 1710 р., де можна побачити зображення цигана, прив'язаного руками до стовпа, замордованого катями та таврованого розпеченим залізом із написом: «Straff der Heydens», що означає «Покарання язичників».

У XVIII ст. також європейська влада схилилася до прямої та загальної ліквідації ромів у межах власних територій. В Австрії, Німеччині та Нідерландах було організоване полювання на язичників, справжнє полювання на циган, в яких брали участь не лише правоохоронні органи державної влади, а й звичайні громадяни, які захоплювались полюванням та мали жагу до вбивств. На початку XVIII ст. в Німеччині відбулося полювання, в якому аристократи, які зазвичай були вправними стрільцями, як у «дикого звіра в пастці, цілили в циганку та її дитину, яку вона годувала під деревом» (Predari, 1841: 177). У квітні 1726 р. граф де Ла Лайен наказав підлеглим полювати в графських лісах, особливо у Велфердінгу в Лотарингії, на «розгульного бродягу» (Hiegel, 1960: 144). У 1737 р. було організовано «загальне полювання» в лісах Гелдерланда, регіону центрально-східної частини Нідерландів, де отаборювалися численні ромські групи. У Наваррі відбулося безжалісне полювання за встановленою ціною за кожного окремого рома. У країні Басків (територія сучасної Іспанії) старий афоризм звучить так: «Вбивство цигана гарним пострілом із гвинтівки є настільки ж правомірним, як вбивство вовка або лисиці». У деяких країнах, таких як Альюд

і Бейгоррі (території сучасної Франції), при появі цигана на нього полювали як на тварину і не вагаючись розстрілювали (Francisque, 1857: 128).

Гравюра із зображенням полонених ромів німецьким живописцем Дюссельдорфської школи Едуардом Шульц-Бризенном реалістично представляє вищевказане люте варварство. Циганську общину, захоплену під час полювання в навколишній сільській місцевості, проводять всередину міських стін озброєні вилами і палицями люди. З розбійницьким видом чоловік, із пір'ям у капелюсі й мечем на поясі веде босоногу дівчину з довгим темним волоссям, яка однією рукою ховає своє обличчя, а іншою закриває своє повністю оголене дитя. Їх випереджає жінка з дитиною на руках і кількома польовими знаряддями праці на плечах. Старий із довгою білою бородою грізно трясє кулаком в їх бік, м'ясник біля своєї крамниці, біля дверей якої висить свіжа теляча тушка, дивиться із задоволенням на процесію, жінка з жахом в очах піднімає до гори руки, група дітей з острахом тулиться до дівчини, що тримає на руках маленьку дівчинку, а знатна пані з парасолькою надягає окуляри, щоб краще бачити жахіття, спровоковані людською зневагою, і навіть хлопчик нацьковує свого пса проти циганської собаки. На додаток до засудження насильства тогочасного міського суспільства, яке почувалося в безпеці в своїх стінах і твердо переконане у своїх ідеалах, знущаючись із беззахисної та пригнобленої ромської раси, вражає гордість схопленого циганського лідера, який із відкритою сорочкою на грудях просувається з гідністю, кидаючи виклик приниженням, погрозам і, можливо, навіть смерті.

Картина «Цигани в лісі» німецького живописця Людвіга Кнауца 1855 р. є емблематичним свідченням цих конфліктів між кочовими ромами та місцевим населенням, які інколи вирішуються й фатально, але тут протистояння з гарним закінченням. Село Стехейн у Шварцвальді, Німеччина, стривожене приїздом ромів, які ще нещодавно таборувалися в сусідньому лісі. Мешканці озброюються вилами, палицями та граблями й вирушають у бік свого лісу, з рішучістю й бажанням прогнати бродячих непроханих гостей. Баварський вартовий твердим і урочистим кроком просувається в ліс, щоб на належній відстані звернутися до ромів, за ним йде лише його собака. Він підходить до лідера табору, високого, неохайно вдягненого чоловіка, який показує йому документи. Вартовий в окулярах спостерігає за ними, тоді як біля нього стара жінка вказує на щось пальцем, молодий ромський парубок лежить на землі, а мати

годує груддю свою дитину, дівчина з'являється з-за дерева, стягуючи своє довге чорне волосся у хвіст та деякі діти котяться в забаві по траві. Для місцевих жителів немає нічого небезпечного та тривожного (Le Magasin Pittoresque, 1856: 57–58).

У XIX ст. європейські держави вже не вдаються до різких і нелюдських рішень попередніх століть, таких як повішання або катування і праця на галерах, а використовують юридичні норми, що стосуються жебрацтва та поневірянь ромів, щоб посилити поліцейську репресивну політику. Завдяки цій політиці державне втручання в циганську общину піддавало ромів постійному вигнанню, депортаціям, до частих відмов пропускати табори на кордонах, утисків та дискримінації (Francisque, 1978: 96).

Численні твори мистецтва та популярні ілюстрації, такі як листівки, демонструють реалістичне свідчення гнітючої політики щодо ромських таборів та їх караванів, що мігрують Центральною Європою між другою половиною XIX ст. та першими десятиліттями XX ст. Гравюра «Порядок вислання» швейцарського аквареліста та ілюстратора Густава Ру 1874 р. відображає вигнання циганського табору. Двоє чоловіків із бубонами і хлопчик із палицею поруч із двома ведмедями, що покійно лежать, опустивши очі, слухають жандарма, який розглядає їхні документи. За ними ромська жінка, закутана у велику хустку, ніби заспокоює коня, на якому сидить дитя й наминає щось смаченьке. Внизу гравюри зображена ще одна жінка з дитиною, лежачи на землі, дивляться на жандарма з подивом і побоюванням. Деякі місцеві сільські діти та дві жінки, що виглядають через двері будинку, стають свідками цієї сцени, виявляючи цікавість, але, можливо, також розуміють, настільки суворо до цих бідних людей-акробатів ставиться держава з її антициганськими настроями, до людей, які блукають, заробляючи собі та дітям на життя.

Подібну сцену ми можемо спостерігати на гравюрі «Перерване шоу» німецького художника Генріха Шаумана, 1873 р. На сільській площі біля колодязя загального користування, жандарм нахабним чином із неповагою перериває виступ ромів-дресирувальників. Циганка марно показує документ, що дозволяє перебувати на цій території, тоді як її чоловік безтурботно стоїть, тримаючи у руках бубон та двох медведів на ланцюгах. Дві дресировані мавпи, одягнені за тогочасною модою, навіть із капелюшками на головах, нишпорять у кошику з фруктами під здивованим поглядом жителів села та дітей, які прийшли подивитися на виставу.

На гравюрі «Вигнання циган» (1884) німецького ілюстратора Еміля Ліммера циганський караван намагається перейти через прусський кордон. Бідний чотириколісний візок з арочним склепінням – кибитка, запряжена двома ромськими чоловіками, перетинає невеликий міст під наглядом суворих прусських прикордонників. Спереду стара жінка з люлькою в роті тримає за руку внучку, за нею – дві молоді жінки в традиційному циганському одязі з довгими спідницями та класичними хустками, в яких вони несуть немовлят, а ззаду молодий чоловік із гітарою під пахвою й руками в кишнях, здається, висміюють цю прилизливу постановку, до якої вони вже звикли.

На листівці 1893 р. демонструється картина «Керування циганським караваном» невідомого французького художника, що показує довгу чергу з кибиток на сільській дорозі, зупинених французьким жандармом для неминучого зверхнього бюрократичного дійства. Чоловік, ймовірно, ватажок циганського каравану, показує документ суворому і непереконаному в його дійсності й справжності жандарму, поки табір очікує свого, так би мовити, вироку. На картині зображується жінка, яка з нетерпінням виглядає з кибитки й коні, які, гарцюючи, витоптують землю, немов завуальовано протестують проти тих людських істот, що підтримують й заохочують сортування національних меншин.

Про численні епізоди висилки ромів і небажання європейських країн впускати їх на свою територію повідомляється в газетах і журналах початку ХХ ст., що спричинило серйозні дипломатичні інциденти на прикордонних постах між Францією, Німеччиною та Швейцарією. Стаття «Цигани на франко-німецькому кордоні» французького щотижневика «Le Petit Journal illustré» від 8 вересня 1912 р. повідомляє новину про те, що три циганські каравани, з 27 ромами, які були незаконно отаборені в Нансі, Лотарингія, супроводжувалися французькою поліцією до німецького кордону, на якому вони зазнали гнітючої політики німецьких жандармів, котрі заборонили їм прохід на німецькі землі. На ілюстрації зображено циганський караван на франко-німецькому кордоні. Чоловік із палицею в руці, разом із жінками та дітьми намагається протистояти німецьким жандармам, які відбивають штурм, поки французькі солдати спостерігають за цим дійством. Роми деякий час отаборилися на кордоні двох держав, під прицілом двох відділень жандармів. Врешті-решт, французькі охоронці порядку за наказом міністерства передали чоловіків і жінок до в'язниці Нансі, а дітей, яким не виповнився 21 рік, передали на

піклування до спеціалізованої установи (Le Petit Journal illustré, 8 settembre 1912: 12).

Ситуація повторилася на швейцарському кордоні в 1913 р. Великий караван циган французька жандармерія супроводжувала до швейцарського кордону, але швейцарські гвардійці завадили його перетину. Вислані з Франції та непотрібні Швейцарії, роми таборували на прикордонній лінії, не маючи можливості просунути вперед або повернутися назад. Через місяць влада Швейцарії та Франції за взаємною згодою вирішила перевезти їх через кордон Ельзасу, де цигани знову були відкинуті німецькими жандармами і були змушені розміститися табором у прикордонній зоні між Німеччиною, Францією та Бельгією, поки не було вирішено спалити їхні володіння та розігнати табір.

Циганські емігранти були ідеальними емблемами абсурдних ситуацій: циганам, висланим із країни, не дозволялося переходити кордон сусідньої держави. Для них не було законного місця проживання. Постійно повторювалася багатовікова драма пригнобленого і вигнаного народу, єдиною можливістю якого було «прокрастись на землі», як сказав один циган у 1727 р. німецьким можновладцям Шлезвіг-Гольштейну. Бачення цього бідкання, яке зарезервовано для них на століття вперед, сатирично проілюстроване в рекламній картці, виданій у Парижі в 1900 р. для «Шоколад-Луї». У верхній частині зображена група циган, що йдуть із запряженими кінями караванами. У нижньому фрагменті самі цигани, пішки, переслідуються жандармами під прицілним поглядом жінки, очевидно, задоволеної їх вигнанням.

Якщо в попередніх століттях роми бачили в державному устрої головного ворога і гнівались на безпосередніх винуватців своїх драм, таких як судді та чиновники, саме з ХІХ ст. починається формування недовіри ромів, страху і ненависті до охоронців, жандармів та поліції загалом, з якими їм доводиться щоденно мати справу в сутичках і яким вони приписують відповідальність за все своє лихо.

Зазвичай в Англії населення з поблажливою терпимістю сприймало циган, які отаборювалися вздовж узбіч доріг, у лісах та на пасовищах. Однак на початку ХХ ст. таке поблажливе ставлення до них змінилося. Поступове скорочення вільних територій після хвилі огорожень, привласнень загальних земель та відкритих полів, відведених законами на користь великих землевласників, та обробка до цього необроблених земель стала джерелом конфлікту між циганами та місцевими

жителами. У 1909 р. в місті Суррей, південно-східна Англія, власники земель на чолі з графом Онслоу створили громадську спілку, від імені якої звернулися до поліції з вимогою вигнати циган із графства, мотивуючи це крадіжками ромів та їх поневіряннями.

Британський тижневик «The Graphic» присвячує статтю «Кампанії проти циган» від 24 квітня 1909 р. з ілюстрацією, на якій зображено циганський табір на огороженій ділянці землі. Молодий циган намагається гордовито протистояти графу Онслоу, який знаходиться в компанії інших землевласників, які прибули верхи на конях, щоб виселити ромів. На передньому плані перед кибиткою зображена циганська сім'я з жінками та маленькими дітьми, зібрана навколо треноги, до якої підвішується казан, в якому на вогнищі роми готують вечерю.

Жителі міста Саффолк та сіл в окрузі на сході Англії почали гнівну розправу стосовно ромів, що оселилися на вільних землях для браконьєрства та знищення урожаю, випасаючи вночі своїх коней та худобу вже на чужих угіддях. Хресна хода селян, якій передували трубач та гармоніст, рушила до табору, не знайшовши опору. Цигани, почувши перші голоси кричущої юрби, потягли коней та ослів до возів, щоб організований караван вирушив на інше місце. Їх супроводжували музикою й танцями до головної дороги, де на ромів вже чекала поліція для з'ясування обставин й подальшої участі в циганській міграції.

Після Другої світової війни нормативно-правові акти Італії не дозволяли циганам перебувати в одному місці більше 24 або 48 годин. Законодавчі органи та їх постанови постійно переводили їх від одного муніципалітету до іншого. У багатьох муніципалітетах їм було заборонено отаборюватись на площах та в громадських місцях із великими вивісками, на яких написано: «Не дозволяється стоянка для циган», «Не дозволяється стоянка караванів», «Немає стоянки для кочівників». Циркуляром Міністерства внутрішніх справ від 11 жовтня 1973 р. ці вивіски були визнані неконституційними та мали бути прибрані.

У Франції з 1912 р., коли був представлений сумнозв'язний антропометричний буклет, що містив особисті дані, відбитки пальців, фото та антропометричні дані кожного. З того часу встановився жорсткий контроль над пересуваннями та зупинкою кочівників, що циркулювали на національній території Франції. Лише в 1969 р. цей поліцейський режим контролю та заборони був подоланий законом, який скасовував антропометричний буклет і санкціонував право кочівників вільно подорожувати по всій території.

Картина «Мандрівники» художника Альберта Мореля, друга половина ХХ ст., зображує сім'ю французьких ромів, що отаборилися своїми караванами в районі, засипаному снігом на околиці села. Чоловіки, жінки та діти збираються рановранці навколо великого багаття посеред поля, щоб зігрітися та випити гарячої кави, тоді як чоловік, за яким йде собака, несе на плечах оберемок хмизу. У наївному стилі художник створює сильний контраст між тьмюними і м'якими фарбами зимового пейзажу, що характеризують село осілих французів з їхніми будинками та церквою, та яскравими фарбами кочового життя, караванів, одяг циган і золоте сонце, дружніх мандрівників. Ліворуч, наполовину засипана снігом стоїть табличка з написом «Стоянка заборонена для ярмарків та кочівників», яку цигани, здається, ігнорують та глузують, оскільки вони, як відомо, неписьменні (Hall, 1915: 104).

У пам'яті ромів все ще живе спогад принизливої процедури, проведеної ще не так давно поліцейськими, яка часто повторювалася, коли, проїхавши цілий день караваном, роми отаборювалися в одному із заборонених місць, щоб провести вечір у спокої. Поки чоловіки поїли та годували коней, жінки готували для всього табору вечерю. Місцева патрульна бригада незмінно приїжджала і наказувала циганському табору згорнутися та покинути територію. Зіткнувшись із проханням дати ромам хоча б час для вечері, черговий охоронник закону й місцевого правопорядку, не роздумуючи, агресивно і в запалі перевертав ногою казан з їжею, який стояв на вогнищі, в якому кипів суп для вечірньої трапези. Ця необхідна дія стала сумнозв'язним символом утисків і принижень ромів, що знищила їх у глибині душі і зробила нездатними вже хоч якось реагувати на провокації й знущання.

Великий казан, або какаві, в яких роми готували їжу для великої кількості людей, був тотемним об'єктом їхнього домашнього та сімейного життя. Як і шатер та тренога, це було частиною необхідного обладнання для їхнього кочового життя.

На гобеленах Турна XVI ст. та на гравюрах і картинах художників XVII ст., таких як Ж. Калло та Ж. Тасселя, великі казани підвішували на сідлах коней або носили на плечах чоловіки чи навіть діти. У ромських образах какаві навантажений символікою предків – від сімейних цінностей до економічного процвітання та репродуктивної функції.

Грецький вчений О. Паспаті у своїй праці, опублікованій у 1870 р., згадує про особливий фес-

тиваль, який називається «kakavá» або «свято казанів», яке відзначали мусульманські роми з Фракії та Румелії. 23 квітня, в день, присвячений святому Георгію, роми покидали зимові домівки і зустрічалися на великій трав'янистій галявині, влаштовуючи масове гуляння, яке тривало три дні (Paspati, 1870: 27).

Висновки. Визначаючи роль творів мистецтва у формуванні сприйняття національних меншин,

поширенні антициганської політики століттями, завдяки матеріалу, який характеризує створення образу ромів в образотворчому мистецтві, можемо констатувати, що роми підпадають під дискримінацію людей за національною ознакою. Вирішення широкого спектра питань, пов'язаних із національним питанням, знаходиться в стані занепаду, що робить боротьбу з дискримінацією особливо складною і затяжною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Borrow Gorge, Romano Lavo Lil, London 1874.
2. Buckland, Raymond., Gypsy dream dictionary, 1998.
3. De Vaux de Foletier François, Les tsignanes in ancienne France, 1961.
4. De Vaux de Foletier François, A Thousand Years of Gypsy History, 1978.
5. Francisque Michel, Le pays basque. Sa population, sa langue, ses mœurs, sa littérature et sa musique, Paris 1857.
6. Hall George, The Gypsy's Parson. His experiences and adventures of him, London, 1915.
7. Le Magasin Pittoresque, Paris, 1856.
8. Paspati Alexander, Etudes sur les Tchinghamianés ou les Bohémiens de l'Empire ottoman, Constantinople, 1870.
9. Predari Francesco, Origin and vicissitudes of the gypsies, Milan, 1841.
10. Steiner Stephan, The Enemy Within: 'Gypsies' as EX / INternal Threat in the Habsburg Monarchy and in the Holy Roman Empire, 15th–18th Century, in Eberhard Craillsheim-María Dolores Elizalde (edited by), The Representation of External Threats From the Middle Ages to the Modern World, 2019.
11. Hiegel Henri, Les Tsiganes mosellans, In Le Pays Lorrain, 1960.
12. Le Petit Journal illustré, 8 settembre 1912.

REFERENCES

1. Borrow Gorge, Romano Lavo Lil, London 1874.
2. Buckland, Raymond., Gypsy dream dictionary, 1998.
3. De Vaux de Foletier François, Les tsignanes in ancienne France, 1961.
4. De Vaux de Foletier François, A Thousand Years of Gypsy History, 1978.
5. Francisque Michel, Le pays basque. Sa population, sa langue, ses mœurs, sa littérature et sa musique, Paris 1857.
6. Hall George, The Gypsy's Parson. His experiences and adventures of him, London, 1915.
7. Le Magasin Pittoresque, Paris, 1856.
8. Paspati Alexander, Etudes sur les Tchinghamianés ou les Bohémiens de l'Empire ottoman, Constantinople, 1870.
9. Predari Francesco, Origin and vicissitudes of the gypsies, Milan, 1841.
10. Steiner Stephan, The Enemy Within: 'Gypsies' as EX / INternal Threat in the Habsburg Monarchy and in the Holy Roman Empire, 15th-18th Century, in Eberhard Craillsheim-María Dolores Elizalde (edited by), The Representation of External Threats From the Middle Ages to the Modern World, 2019.
11. Hiegel Henri, Les Tsiganes mosellans, In Le Pays Lorrain, 1960.
12. Le Petit Journal illustré, 8 settembre 1912.